

MATERIAŁY DO SŁOWNIKA BIOGRAFICZNEGO MAŁOPOLSKI

Kontynuujemy na łamach „Małopolski” publikację materiałów biograficznych, które w przyszłości przyczynią się do powstania słownika małopolskich regionalistów. Kto jest więc małopolskim regionalistą? Nie zawsze będzie to osoba urodzona na terenie Małopolski, choć to szczególnie istotny. Bez względu na miejsce urodzenia i zamieszkania najistotniejszym wyróżnikiem będą jej dokonania organizatorskie (m.in. tworzenie muzeów, izb i zespołów regionalnych, działalność wydawnicza), działalność publicystyczna, a zwłaszcza naukowo-badawcza. A więc opisywanie w różnych formach (także pamiętnikarskich i wspomnieniowych) wszelkich aspektów naszych małych ojczyzn.

Czy uda się nam zrealizować to ambitne i trudne zadanie? Zależy to przede wszystkim od Czytelników i sporej gromady naszych Autorów, także potencjalnych. Oczekujemy na biografymy (objętości 2–5 znormalizowanych stron maszynopisu).

Redakcja

ŻYTKOWICZ Zofia Janina, z domu Prokop (12 marca 1910 Tworkowa – 22 sierpnia 1984 Nowy Sącz) – nauczycielka, harcmistrzyni, choreograf, animatorka kultury.

Pochodziła z Tworkowej koło Brzeska, ale w wieku siedmiu lat przeprowadziła się wraz z rodziną do Nowego Sącza. W 1929 roku ukończyła Seminarium Nauczycielskie w Nowym Sączu. Później podnosiła swoje kwalifikacje zawodowe, biorąc udział w zajęciach Kursu Oświatowo-Teatralnego (1935 r.) i Wyższego Kursu Nauczycielskiego Wychowania Fizycznego (1953 r.). Pracowała jako nauczyciel nauczania początkowego w Szkole Podstawowej w Zawadzie, szkole ćwiczeń przy Liceum Pedagogicznym w Nowym Sączu, w Szkole Podstawowej nr 13 w Nowym Sączu oraz jako nauczyciel rytmiki w Młodzieżowym Domu Kultury w Nowym Sączu.

Od 1920 roku związana z harcerstwem (wstąpiła do Pierwszej Żeńskiej Drużyny Harcerskiej im. Królowej Jadwigi), przeszła wszystkie szczeble funkcyjne, otrzymując w 1957 roku stopień harcmistrza. Od 1935 roku była instruktorem 3. Hufca Powiatowego. Po wojnie, w odradzającym się harcerstwie, oddano jej opiece 3. Hufiec Zuchowy. Była niezwykle ceniona jako instruktor zuchowy i wychowawca kolejnych pokoleń harcerzy. W latach 1946–1947 i 1956–1960 pełniła funkcję namiestnika zuchowego.

materiały
do słownika
biograficznego
małopolski

W roku 1936 poślubiła Władysława Żytkowicza (ur. 1912 r.), nauczyciela szkół podstawowych w Łabowej i Zawadzie. W 1937 roku urodziła jedyne go syna, Zygmunta, późniejszego chirurga, ordynatora oddziału chirurgii nowosądeckiego szpitala (zm. 8 sierpnia 2009 r.). W czasie okupacji, za przykładem męża, wstąpiła do Związku Walki Zbrojnej, przyjmując pseudonim „Złoty Bursztyn”. W ruchu oporu pełniła funkcję łączniczki, w domu Żytkowiczów przy ul. Długosza 37 odbywały się spotkania i narady Inspektoratu i Obwodu ZWZ Nowy Sącz. W 1941 roku przeżyła rodzinną tragedię, 28 marca aresztowano jej męża i wywieziono do KL Auschwitz, gdzie został rozstrzelany 11 listopada tego samego roku. Po tym wydarzeniu zrezygnowała z działalności konspiracyjnej.

Jej przygoda z kulturą ludową zaczęła się w harcerstwie, w którym od zawsze ważnym elementem pracy wychowawczej było poznawanie i pielęgnowanie regionalnych tradycji. Na obozach śpiewano ludowe piosenki i przyśpiewki, uczono się ludowych tańców. Popularyzacją folkloru góralskiego i lachowskiego wśród sądeckich harcerzy zajął się Eugeniusz Pawłowski, wybitny językoznawca, znawca gwar i kultury ludowej Podtatrza. Jego to należy wskazać jako pierwszego nauczyciela folkloru Zofii Żytkowicz. Nie bez znaczenia była również nawiązana w harcerstwie przyjaźń z Lidią Michalikową, znakomitą znawczynią tanecznego folkloru lachowskiego, późniejszą autorką pionierskiego opracowania na ten temat. W pracy z zespołami Zofia Żytkowicz niejednokrotnie korzystała z pomocy i konsultacji Lidii Michalikowej.

Jako instruktor harcerski już przed wojną organizowała zespoły dziecięce, w których pełniła funkcje nauczyciela muzyki, tańca i reżysera. W przygotowywanych programach i widowiskach pojawiały się tańce narodowe i ludowe z rejonu Podhala i Sądeckizny. Wykorzystany w scenariuszach materiał muzyczny i taneczny był w dużej mierze owocem własnych eksploracji terenu i kontaktów z ludowymi twórcami. Po wojnie Zofia Żytkowicz była jedną z wielu osób, które organizowały życie kulturalne Nowego Sącza. Początkowo polem jej działalności były drużyny harcerskie i szkoły, w których pracowała, m.in. „Zespół Zuchów”, który w 1947 roku na Zlocie Powiatowych Zespołów Świetlicowych zaprezentował program złożony z ludowych przyśpiewek i tańców „zbójnickiego” i „zwyrtanego”.

W 1951 roku została zaproszona do prowadzenia zespołu dziecięcego organizowanego przez Komisję Kulturalno-Oświatową Spółdzielni Fryzjerów. W pierwszym programie, zaprezentowanym w styczniu 1952, dzieci odtańczyły narodowego krakowiaka i taniec białoruski. Kolejne miesiące przyniosły rozwój zespołu, podzielonego na dwie grupy: dziecięcą i młodzieżową. Z pierwszą z nich Zofia Żytkowicz przygotowała inscenizację taneczną: „To maki sądeckich pól”, opartą na folklorze muzycznym i tanecznym Lachów Sądeckich; druga prezentowała wiązankę tańców śląskich.

Pierwsze lata pracy z zespołami Spółdzielni Fryzjerów naznaczone były mocno realiami lat 50. XX w., co znajdowało wyraz w doborze (pożądanego politycznie i sugerowanego) repertuaru oraz tematyce prezentacji: tańce śląskie, rosyjskie, huculskie, chińskie, czeskie, węgierskie, czy widowisko słowno-muzyczno-taneczne „Dzieci różnych narodów pragną pokoju”. Przełomem okazał się rok 1955, przede wszystkim ze względu na uruchomienie Świetlicy Międzyspółdzielnianej (z siedzibą przy ul. Jagiellońskiej 31), w której godne lokum znalazły liczne zespoły artystyczne nowosądeckich spółdzielni pracy. Nowe warunki zaowocowały myślą o stworzeniu dorosłego zespołu prezentującego folklor Lachów Sądeckich. Jego organizator, Marcin Adamek, poprosił Zofię Żytkowicz o objęcie funkcji choreografa. W tej roli zadebiutowała wraz z nowym zespołem 2 lipca 1956 roku prezentując program „Ziemia Sądecka tańczy i śpiewa”. Udany debiut rozpoczął jej 19-letnią pracę z zespołem, który w 1961 roku otrzymał nazwę „Lachy”.

Okres pracy Zofii Żytkowicz należał do najlepszych w historii zespołu. Wspólnie ze swoją krewną, wybitnym etnomuzykologiem Aleksandrą Szurmiak-Bogucką i jej mężem, choreografem i reżyserem Kazimierzem Boguckim stworzyli efektowny repertuar, będący artystycznym opracowaniem autentycznego folkloru Lachów Sądeckich, Szczyrzycykich oraz Górali Łącko-Kamienickich. Jej wielką zasługą była dbałość o kontakt członków zespołu z autentycznymi przekazicielami kultury ludowej, którzy uczestniczyli w próbach i zaznajamiali tancerzy z obyczajowością sądeckich wsi. Wspominana jako instruktor niezwykłe wymagający, stworzyła profil artystyczny zespołu i zbudowała jego markę w kraju oraz za granicą. Pod jej kierunkiem „Lachy” wystąpiły na 14 krajowych i 8 zagranicznych festiwalach folklorystycznych, zdobywając najwyższe nagrody, m.in. I nagrodę na I Festiwalu Zespołów Regionalnych Ziem Górskich w Zakopanem (1965), Grand Prix – Złotą Ciupagę na III Międzynarodowym Festiwalu Folkloru Ziem Górskich w Zakopanem (1970), II nagrodę na Ogólnopolskim Festiwalu Zespołów Regionalnych w Łodzi (1961), III nagrodę w konkursie tańca na Festiwalu Ludowych Zespołów Artystycznych w Langollen w Anglii (1962), II nagrodę w konkursie tańca na Międzynarodowym Festiwalu Zespołów Regionalnych w Confolens we Francji (1963). Wspólnie z Kazimierzem Boguckim przygotowała trzy nagrania telewizyjne „Lachów”: widowisko *Proszadzka* (1958), program dla Telewizji Kraków (1967) i „Turniej Miast Nowy Sącz – Nowy Targ” (1967).

W 1968 roku Zofia Żytkowicz została choreografem nowego zespołu dziecięcego „Małe Lachy”, pomyslanego jako naturalne zaplecze dorosłych „Lachów”. Dość szybko udało jej się stworzyć grupę prezentującą wysoki poziom artystyczny, co potwierdzały nagrody na festiwalach (I miejsce w kategorii zespołów dziecięcych na VI Międzynarodowym Festiwalu

Tańca w Rudolstadt w NRD w 1970 roku, I miejsce na I Przeglądzie Dziecięcych Zespołów Regionalnych Polski Południowej w Rabce w 1973 r.) i liczne zaproszenia z koncertami.

Pracę z zespołami „Lachy” i „Małe Lachy” Zofia Żytkowicz zakończyła w 1974 roku. Wychowała kilkuset tancerzy, którzy albo kontynuowali działalność z zespołem „Lachy”, utrzymując jego wysoki poziom, albo dołączali do innych zespołów, licznie powstających na Sądecku. Kilkoro jej wychowanków (m.in. Lidia Czechowska, Maria Waśko, Jacek Adamek) zdobyło uprawnienia instruktorskie i podjęło pracę jako choreografowie zespołów regionalnych. Ostatnie oficjalne spotkanie Zofii Żytkowicz z „Lachami” miało miejsce w czasie jubileuszu 25-lecia zespołu, gdy została zaproszona jako gość honorowy do udziału w widowisku *Wesele lachowskie* w reżyserii Michaliny Wojtas.

W 1973 roku Zofia Żytkowicz, prowadząc zajęcia z rytmiki w Młodzieżowym Domu Kultury w Nowym Sączu, podjęła próbę zorganizowania kolejnego dziecięcego zespołu regionalnego. Działał on jedynie kilka miesięcy, aż do jej odejścia na emeryturę. Dopiero w 1979 roku, odwołując się do idei Zofii Żytkowicz, dawny akompaniator jej zespołu, Jerzy Życzyński wraz z Jerzym Gutowskim, zorganizowali zespół, który przyjął nazwę „Sądeczoki”.

Za swoją pracę została w 1979 roku uhonorowana Nagrodą im. Oskara Kolberga (jako pierwsza nowosądeczanka), a w 1972 roku Złotą Odznaką „Zasłużony dla Ziemi Krakowskiej” i Złotą Tarczę Herbową Miasta Nowego Sącza.

Zofia Żytkowicz zmarła w 1984 roku. W ostatniej drodze towarzyszyli jej licznie członkowie zespołów „Lachy” i „Małe Lachy”, dając dowód swojej pamięci i wdzięczności za wiele lat pracy. Została pochowana w symbolicznym grobie męża na Cmentarzu Komunalnym w Nowym Sączu.

Jakub Marcin Bulzak

Lit.: T. Aleksander, *Życie społeczne i przemiany kulturalne Nowego Sącza w latach 1870–1990*, Kraków 1993; J. Bieniek, *Harcerstwo sądeckie w latach II wojny światowej*, Nowy Sącz 1994; J. Bulzak, *I tego się trzymajmy. Regionalny Zespół Pieśni i Tańca „Lachy” 1956–2006*, Nowy Sącz 2006; J. Leśniak, *„Sądeczoki” Srebrne gody*, Nowy Sącz 2005; J. Leśniak, *Szkoła Chrobrego 1908–2008*, Nowy Sącz 2008; B. Kołcz, P. Drożdżik, *Nowy Sącz – jeśli zapomnę o nich... Cmentarz Komunalny w Nowym Sączu 1889–2014*, Nowy Sącz 2014; M. Kurzeja-Świątek, *Laureaci Nagrody im. Oskara Kolberga w Małopolsce (1974–2013)*, „Małopolska”, R. 16: 2014, s. 212; M. Lorek, *Groby i miejsca pamięci harcerzy, harcerzy, przyjaciół Harcerstwa Sądeckiego*, Nowy Sącz 2012, s. 40; M.I. Mileska, *Materiały do historii krakowskiego harcerstwa żeńskiego w latach 1911–1939*, T. 1–2, Kraków 2003–2004; *Słownik biografów sądeckich harcerzy, instruktorów, przyjaciół 1911–2012*, oprac. M. Lorek i S. Gniady, Nowy Sącz 2012, s. 53–54; B. Szczepaniec, *Służba ojczyźnie nowosądeckich harcerzy 1939–1945*, Nowy Sącz 1992; *Trzynastka*, „Gazeta Chrobrego”, 2008, s. 4 (wyd. jubileuszowe); Zofia Żytkowicz [w:] *Oskary Kolberga*, pod red. M. Pokropka, Warszawa 1997.